

تبیین نقش هر یک از مؤلفه‌های برنامه درسی در اثربخشی دوره آموزشی مقطع کارشناسی رشته ترویج و آموزش کشاورزی

فیض‌الله منوری فرد^۱ (دانشجوی دکتری آموزش کشاورزی، دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان)

Email: Monavvarifard@ut.ac.ir

لاله صالحی، مسعود برادران، بهمن خسروی پور

چکیده:

مؤلفه‌های برنامه درسی نقش مؤثر، تعیین کننده و انکارناپذیری در تحقق اهداف و رسالت‌های آموزش عالی از نظر کمی و کیفی دارد. در واقع مؤلفه‌های برنامه درسی به عنوان قلب مراکز دانشگاهی در توفیق یا شکست این مراکز نقش کلیدی و تعیین کننده‌ای ایفا می‌کند. بر این اساس، اثربخشی مؤلفه‌های برنامه درسی نشان دهنده میزان پیشرفت و پاسخگو بودن دانشگاه‌ها به نیازهای در حال تغییر جامعه است. لذا، هدف کلی پژوهش حاضر تبیین نقش هر یک از مؤلفه‌های برنامه درسی در اثربخشی دوره آموزشی از نظر دانشجویان ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تهران بود. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، از نظر روش، توصیفی-همبستگی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها غیر آزمایشی بود. جامعه آماری پژوهش شامل دانشجویان دوره کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تهران بود (N=125). ابزار اصلی گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌ای محقق ساخته بود که روایی ظاهری و محتوایی آن توسط پانل متخصصان، روایی سازه با استفاده از روش تحلیل عاملی اکتشافی و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ($\alpha=0/75$) تأیید شد. یافته‌ها نشان داد که رابطه معنی‌داری بین مؤلفه‌های کیفیت محتوا، کیفیت تدریس و کیفیت قوانین و مقررات با اثربخشی دوره آموزشی وجود دارد. همچنین، نتایج حاصل از رگرسیون خطی به روش گام به گام نشان داد که دو عامل کیفیت محتوا و کیفیت تدریس، در مجموع ۵۰/۷ درصد از واریانس متغیر اثربخشی دوره آموزشی را تبیین می‌کنند.

کلمات کلیدی: محتوای برنامه درسی، نظام آموزش عالی، اثربخشی برنامه درسی.

۱. مقدمه

در اکثر کشورهای پیشرفته و برخی کشورهای در حال توسعه، حل مسائل و رفع نیازهای مربوط به توسعه ملی را دانشگاه‌ها تحقق بخشیده‌اند. البته دستیابی به این مهم در سایه اصلاح بنیادی نظام آموزش عالی و هماهنگ نمودن فعالیت‌های آن با پیشرفت‌های علمی و نیازهای روز جامعه، و داشتن نیروی آشنا به فناوری‌های نوین میسر می‌گردد [1]. در این بین، یکی از مؤلفه‌های مهم و تأثیرگذار در ایجاد اثربخشی در محیط واقعی کار، برنامه درسی است [2]. برنامه درسی نقش مؤثر، تعیین کننده و انکارناپذیری در تحقق اهداف و رسالت‌های آموزش عالی از نظر کمی و کیفی دارند. در واقع برنامه درسی، به عنوان قلب مراکز دانشگاهی در توفیق یا شکست این مراکز نقش کلیدی و تعیین کننده‌ای ایفا می‌کند [6]. بر این اساس، برنامه درسی نشان دهنده میزان پیشرفت و پاسخگو بودن دانشگاه‌ها به نیازهای در حال تغییر جامعه هستند [5].

از آنجا که جوهره فعالیت هر موسسه آموزشی، برنامه درسی آن است؛ مؤلفه‌های برنامه درسی آموزش عالی نیز به عنوان انتقال دهنده اطلاعات و فراهم کننده زمینه برای ساختن دانش و کسب مهارت‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند و کیفیت در همه اجزا و فعالیت‌های آن باید مشهود باشد [7]. چرا که برنامه درسی و محتوای لحاظ شده در آن از جمله عناصری هستند که در فرایند آموزش و یادگیری نقش آفرینی می‌کنند و ترکیب مطلوب و بهینه آنها با سایر عناصر برنامه درسی بر اثربخشی فرایند آموزشی و عملکرد فراگیران اثر بسزایی خواهد گذاشت [4].

ناگفته نماند که رسالت مهم نظام آموزش کشاورزی و ترویج و آموزش کشاورزی به عنوان یکی از ارکان مهم نظام آموزش کشاورزی، توسعه پایدار بخش کشاورزی در چارچوب توسعه ملی است؛ لذا، سهیم شدن آموزش عالی کشاورزی در توسعه پایدار بخش کشاورزی نه تنها بر اساس شاخص‌های کمی، همانند تعداد ثبت نام کنندگان و دانش‌آموختگان، بلکه بر اساس شاخص‌های کیفی، همانند پرورش نیروی انسانی متناسب با نیازهای بازار کار و برخوردار از قابلیت‌ها و توانایی‌های علمی، عملی، تجربی و فیزیولوژیکی لازم برای کار در بخش کشاورزی است [3]. این امر محقق نخواهد شد مگر در سایه اثربخشی مؤلفه‌های برنامه درسی نظام آموزش عالی. لذا، هدف پژوهش حاضر تبیین نقش هر یک از مؤلفه‌های برنامه درسی در اثر بخشی دوره آموزشی از نظر دانشجویان ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تهران می‌باشد.

۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، از نظر روش، توصیفی-همبستگی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها غیر آزمایشی است. جامعه آماری پژوهش شامل دانشجویان دوره کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تهران است ($N=125$). ابزار اصلی گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌ای محقق ساخته بود که روایی ظاهری و محتوایی آن توسط پانل متخصصان و روایی سازه با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی ($KMO=0.426$ و معنی داری بارتلت در سطح یک درصد خطا) تایید شد. همچنین، پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ($\alpha = 0.75$) مورد تایید قرار گرفت. جامعه آماری تحقیق شامل دانشجویان ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تهران بود. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۷۰ نفر برآورد گردید. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش آمار توصیفی و تحلیلی با استفاده از نرم افزار SPSS Win20 انجام گرفت. در این پژوهش از آماره‌هایی مانند: فراوانی، درصد، ضریب تغییرات و رگرسیون خطی به روش گام به گام استفاده گردید.

۳. یافته‌های پژوهش

یافته‌های حاصل از آمار توصیفی حاکی از آن است که میانگین سنی پاسخگویان ۲۳ سال با انحراف معیار ۲ سال است. از نظر جنسیت ۳۸/۶۰ درصد پسر و ۶۱/۴۰ درصد دختر بودند و از نظر رشته تحصیلی در دوره دبیرستان ۹۵/۷۰ درصد رشته علوم تجربی و ۴/۳۰ رشته ریاضی بودند. مشخصات فردی نمونه مورد مطالع در جدول (۱) نشان داده شده است.

جدول ۱: مشخصات فردی

ویژگی	جنبه‌ها	درصد	فراوانی
جنسیت	مرد	۳۸/۶۰	۲۷
	زن	۶۱/۴۰	۴۳
کل		٪۱۰۰	۷۰
رشته تحصیلی دبیرستان	تجربی	۹۵/۷۰	۶۷
	ریاضی	۴/۳۰	۳
کل		٪۱۰۰	۷۰

از نظر پاسخگویان در بین مؤلفه امکانات، محیط خوابگاه از نظر کیفیت در رتبه اول قرار دارد و در مقابل کیفیت دسترسی دانشجویان به فضای مناسب برای مطالعه در آخرین رتبه قرار گرفت. از بین مؤلفه قوانین و مقررات کیفیت تعامل اساتید با همدیگر و دانشجویان در رتبه اول و کیفیت تعامل مناسب کارکنان با دانشجویان در رتبه آخر قرار دارد. از بین مؤلفه محتوی، مفید بودن دروس رشته از نظر کیفیت در رتبه اول و کیفیت محتوای جزوه درسی در رتبه آخر قرار دارد. از بین مؤلفه فعالیت تدریس بر اساس کیفیت، معرفی و استفاده از منابع درسی و مناسب در ارتباط با هر درس در اولویت اول و مهارت در تدریس دروس عملی در رتبه آخر قرار دارد. نتایج تفصیلی در جدول (۲) قابل مشاهده است.

به منظور بررسی میزان اثربخشی دوره آموزشی بر اساس کیفیت مؤلفه‌های برنامه درسی، از رگرسیون خطی به روش گام به گام استفاده شد. از آنجایی که پیش شرط استفاده از رگرسیون وجود رابطه معنی‌دار بین متغیرهای مورد بررسی است، بدین منظور از ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن استفاده شد. یافته‌ها نشان داد (جدول ۳) که کیفیت محتوا و کیفیت تدریس با اثربخشی دوره آموزشی رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح یک درصد خطا وجود دارد. این بدان معنی است که با بهبود کیفیت تدریس و محتوا، اثربخشی دوره آموزشی نیز بیشتر می‌شود. همچنین، یافته‌ها رابطه مثبت و معنی‌داری بین کیفیت امکانات و اثربخشی دوره آموزشی نشان ندادند؛ این در حالی است که یافته‌ها حاکی از وجود رابطه منفی و معنی‌دار بین کیفیت قوانین و مقررات با اثربخشی دوره آموزشی بودند.

جدول ۲: اولویت‌بندی متغیرهای مربوط به کیفیت مؤلفه‌های برنامه درسی از نظر دانشجویان

نام عامل	رتبه	متغیرها	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
کیفیت امکانات	۱	مناسب بودن محیط خوابگاه	۲/۹۴	۰/۵۶	۰/۱۹
	۲	وضعیت کلاس‌های درسی (تهویه، دما، نور، راحتی صندلی و غیره)	۴/۱۰	۰/۸۷	۰/۲۱
	۳	خدمات کامپیوتری ارائه شده به دانشجویان	۳/۸۶	۰/۸۷	۰/۲۲
	۴	دسترسی دانشجویان به امکانات لازم برای گذراندن واحدهای عملی	۳/۲۳	۰/۷۸	۰/۲۴
	۵	دسترسی دانشجویان به فضای مناسب برای مطالعه	۳/۰۳	۱/۰۲	۰/۳۳
قوانین و مقررات	۱	تعامل اساتید با همدیگر و با دانشجویان	۴/۴۷	۰/۵۵	۰/۱۲
	۲	توجه به نظر دانشجویان از سوی مدیر گروه آموزشی	۳/۲۰	۰/۷۳	۰/۲۲
	۳	حمایت گروه آموزشی از ابتکارات و فعالیت‌های علمی دانشجویان	۳/۴۴	۰/۹۵	۰/۲۷
	۴	توجه به نظرات دانشجویان به منظور تدوین و اصلاح آیین‌نامه‌ها، قوانین و مقررات مربوط به دانشجویان	۳/۲۹	۱/۲۸	۰/۳۸
	۵	تعامل مناسب کارکنان با دانشجویان	۲/۱۶	۱/۰۹	۰/۵۰
کیفیت محتوی	۱	مفید بودن دروس در رشته	۳/۹۶	۰/۸۶	۰/۲۱
	۲	سودمندی دروس پایه برای گذراندن دروس تخصصی	۲/۹۴	۰/۸۱	۰/۲۷
	۳	انطباق دروس نظری و عملی	۲/۷۹	۰/۴۱	۰/۱۴
	۴	کیفیت محتوای جزوه درسی	۳/۰۶	۰/۸۱	۰/۲۶
کیفیت فعالیت تدریس	۱	معرفی و استفاده از منابع درسی متنوع و مناسب در ارتباط با هر درس	۴/۳۰	۰/۵۹	۰/۱۳
	۲	ارائه مناسب جزوه به دانشجویان در هر ترم	۴/۱۷	۰/۷۹	۰/۱۸
	۳	استفاده مناسب از وسایل کمک آموزشی	۳/۶۶	۰/۶۷	۰/۱۸
	۴	شور و شوق آموزشگر برای فعالیت آموزشی در کلاس درس و کار با دانشجویان	۳/۴۷	۰/۸۹	۰/۲۵
	۵	مهارت در تدریس دروس عملی	۳/۵۷	۰/۹۵	۰/۲۶

مقیاس: خیلی ضعیف=۱ ضعیف=۲ متوسط=۳ قوی=۴ خیلی قوی=۵

جدول ۳: ضریب همبستگی بین مؤلفه‌های برنامه درسی و اثربخشی دوره آموزشی

متغیر مستقل	ضریب همبستگی r	سطح معنی‌داری
کیفیت امکانات	۰/۰۶۴	۰/۱۶۷
کیفیت قوانین و مقررات	۰/۲۶۴*	۰/۰۳
کیفیت تدریس	۰/۳۵۱**	۰/۰۰
کیفیت محتوا	۰/۴۱۱**	۰/۰۰

**معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ * معنی‌داری در سطح ۰/۰۵

نتایج حاصل از رگرسیون گام به گام نشان داد که دو مؤلفه کیفیت محتوا و کیفیت تدریس به ترتیب در دو گام وارد معادله رگرسیونی شده و در مجموع ۵۰/۷ درصد از واریانس متغیر اثربخشی دوره آموزشی را تبیین نمودند. همچنین، کیفیت محتوا با بتای ۰/۴۵ دارای بیشترین اثر مستقیم بر متغیر وابسته پژوهش است و پس از آن کیفیت تدریس با بتای ۰/۲۸ قرار دارد. نتایج حاصل از تحلیل در جداول (۴) و (۵) نشان داده شده است.

جدول ۴: ضرایب تعیین کیفیت مؤلفه‌های برنامه درسی بر اثربخشی دوره آموزشی

گام	متغیر	ضریب همبستگی R	ضریب تعیین R^2
۱	کیفیت محتوا	۰/۶۸۶	۰/۴۶۷
۲	کیفیت تدریس	۰/۷۱۲	۰/۵۰۷

جدول ۵: تحلیل رگرسیون گام به گام

متغیر	مقدار B	β	t	sig
ضریب ثابت	۵۲/۳۲۶	-	۱۲/۳۱۶	۰/۰۰
کیفیت محتوا	۱/۰۴۹	۰/۴۵۰۰	۵/۷۳۱	۰/۰۰
کیفیت تدریس	۰/۳۶۴	۰/۲۸۲	۰/۲۴۵	۰/۰۱

۴. پیشنهادها

(۱) با توجه به وجود رابطه مثبت و معنی‌دار بین مؤلفه کیفیت محتوا و اثربخشی برنامه درسی دوره کارشناسی رشته ترویج و آموزش کشاورزی، پیشنهاد می‌شود که در محتوای برنامه درسی این دوره در راستای ارتقاء کیفیت محتوا یک بازنگری کلی بشود و دروسی در محتوای برنامه درسی گنجانده شود که متناسب با نیازهای بازار کار و خود دانشجویان باشد. لذا، بهتر آن است که از تعداد واحدهای درسی عمومی در رشته کاسته و به جای آن‌ها دروس تخصصی‌تر مانند کارآفرینی در کشاورزی جایگزین شود.

(۲) با توجه به وجود رابطه مثبت و معنی‌دار بین مؤلفه کیفیت تدریس و اثربخشی دوره آموزشی و اینکه از نظر دانشجویان مهارت آموزشگران در تدریس دروس عملی نسبت به سایر متغیرها کمتر است، پیشنهاد می‌شود که آموزشگران

توانمندی خود را با شرکت در کلاس‌های ضمن خدمت در راستای تدریس دروس عملی بالا برده و همچنین در کلاس‌های خود از روش‌های تدریس خلاق و حل مسئله به منظور تقویت قوه خلاقیت دانشجویان استفاده نمایند.

منابع و مراجع

- [1] خسروی پور، ب. ایروانی، ه. حسینی، م. موحد محمدی، ح؛ شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های آموزشی مؤثر بر توانمندی کارآفرینانه دانشجویان مراکز آموزش عالی علمی کاربردی کشاورزی. مجله علوم کشاورزی ایران، دوره ۲- ۳۸، شماره ۲، ۱۳۸۶، صفحات ۲۰۷-۲۱۷.
- [2] مهرا، ب. فرخزاده، م؛ نقش مؤلفه های برنامه درسی بر تحول روحیه کارآفرینی دانشجویان نظام آموزش عالی علمی - کاربردی جهاد کشاورزی خراسان رضوی، پژوهشنامه مطالعات روانشناسی تربیتی، شماره نهم، ۱۳۸۷، صفحات ۹۵-۱۱۲.
- [3] زمانی پور، ا؛ آموزش کشاورزی در ایران آغازی اشتباه و انجالی بی سرانجام، مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، جلد ۱، شماره ۲، ۱۳۸۶، صفحات ۱۵۸-۱۷۳.
- [4] فرجی ارمکی، ا. و دشتکی، م؛ دیدگاه اعضای هیات علمی و دانشجویان رشته پزشکی درباره برنامه درسی مقطع علوم پایه، فصلنامه راهبردهای آموزش، دوره ۴، شماره ۳، ۱۳۹۰، صفحات ۱۰۷-۱۱۱.
- [5] Fathi Vajargah, K and Shafiea, N. (2007). Evaluation of Quality of University Curriculum (Adult Education) ; Quarterly Journal of Curriculum Studies (QJCS), Vol. 2, No. 5, pp. 1-27.
- [6] Lanenburg, F. C. and A. C Ornstein (2004); Educational Administration, Concepts and Practices; Wadsworth Publishing Complaining.
- [7] Sarmad Z, Vaziri M. Quality indicators in higher education curriculum. Al-Zahra J Humanit. 1998;7,8(24- 25):151-65. [Persian]